

Lietuvos tyrėjų taikiklyje - diaspora ir jos paveldas

Dalia CIDZIKAITĖ

Šeštus metus iš eilės Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje (toliau LNB) rinkosi diasporos tyrėjai ir lietuvių išeivijos archyvais besirūpinantys archyvarai. 2014 metais seminarą pradėję rengti LNB Lituanikos skyriaus darbuotojai norėjo, kad renginys suburtų diasporos srityje dirbančius mokslininkus, ypač studentus, suteiktų jiems progą neformaliai pasidalyti savo tyrinėjimais ir jau nuveiktais darbais, o išeivijos medžiagą saugančių archyvų bei muziejų darbuotojus paraginti supažindinti su jų fonduose saugomomis emigrantų kolekcijomis ir pavieniais eksponatais. Prieš šešerius metus vykęs pirmasis seminaras buvo pavadintas „Jaunųjų diasporos tyrėjų seminaru“, šiandien jis žinomas kiek kitokiu „Tarpdalykinio diasporos tyrėjų seminaro“ pavadinimu. Šiandien diasporos tyrėjų bendruomenę sudaro apie 30 žmonių, dirbančių šalies universitetuose, institutuose, muziejuose, archyvuose ir bibliotekose.

Temų ir dalyvių įvairovė

Sumanymas rengti tarpdalykinius lietuvių diasporos tyrėjų seminarus, kurių dalyviai dalytųsi mintimis apie vykdomus tyrimus ir padėtų vieni kitiems atrasti reikiamus šaltinius, kilo po to, kai LNB buvo surengtas tarptautinis Baltijos šalių paveldo tinklo (angl. *The Baltic Heritage Network* arba *BaltHerNet*) seminaras. Per penkerius metus Lietuvos mokslininkai pristatė tyrimus apie JAV lietuvių menininko Jono Meko kūrybą (dr. Ramūnas Čičelis, Vytauto Didžiojo universitetas), vieną svarbiausių ispanų literatūros tyrinėtoją prof. Birutę Ciplijauskaitę (Akvilė Šimėnienė, Vilniaus universitetas), lietuvių dailę JAV XX amžiaus 6-9 dešimtmečiais (Jolanta Bernotaitytė, Vilniaus dailės akademija),

Londono lietuvių istoriją (dr. Kęstutis Raškauskas, LNB), elektronines medijas JAV (Ina Vaisiūnaitė, Vytauto Didžiojo universitetas), Balio Sruogos archyvinius dokumentus Balzeko lietuvių kultūros muziejuje ir Lituanistikos tyrimo ir studijų centre (dr. Neringa Lašaitė-Markevičienė, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas), baltišką tapatybę diasporoje (dr. Laura Laurušaitė, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas), projektą, skirtą lietuvių muzikos kultūrai Šaltojo karo politiniuose ir kultūriniuose kontekstuose (prof. dr. Rūta Stanevičiūtė, Lietuvos teatro ir muzikos akademija, ir prof. dr. Danutė Petrauskaitė, Klaipėdos universitetas), lietuvių išeivijos sporto istoriją (Egidijus Balandis, Vytauto Didžiojo universitetas), diasporos archyvus, žvelgiant į juos karo tyrinėtojo akimis (Kęstutis Kilinskas, Vilniaus universitetas), trauminę atmintį ir jos įveiką dypukų memuaruose (Marija Bražienė, Vytauto Didžiojo universitetas), lietuvių ir žydų emigraciją tarpukario periodikoje ir literatūroje (Kristina Dūdaitė, LNB), Juozo Ambrazevičiaus archyvo paieškas (Rūta Lazauskaitė, LNB), naujus faktus apie Dariaus ir Girėno skrydį (dr. Gražina Sviderskytė, Vilniaus universitetas).

Nemažai pranešėjų per šiuos šešerius metus jau spėjo parašyti disertacijas ir jas apginti, keletu atvejų – disertacijų pagrindu išleisti monografijas.

Pokalbiai, knygų ir filmų pristatymai

Nuo 2014-ųjų bibliotekoje vyko pokalbiai su dr. Tomu Balkeliu apie lietuvių diasporos tyrimų tarptautiškumą, apie lietuviškos diasporos tyrimų dabartį ir ateitį kalbėta su prof. dr. Dalia Kuiziniene ir doc. dr. Žydrone Kolevinskiene. Kasmet stengiasi pristatyti po tais metais išleistą monografiją diasporos tema. Pristatytos dvi knygos: Lauros Laurušaitės *Tarp nostalgijos ir mimikrijos: lietuvių ir latvių pokario išeivijos romanai* (Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2015) ir prof. dr. Danutės Petrauskaitės [Lietuvių muzikinė kultūra Jungtinėse Amerikos Valstijose, 1870–1990: tautinės tapatybės kontūrai](#) (Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2015). Nesant naujų knygų, seminarų metu vyko filmų pristatymai. 2017 metais dokumentinį filmą apie JAV lietuvių operos solistą Arnoldą Voketaitį *Prisimenu motinos balsą / Remembering My Mother's Voice* (2015) pristatė filmo režisierė Agnė Marcinkevičiūtė.

Ketvirtajame seminare dalyvavę JAV leidžiamo žurnalo *Lituanus* tarybos pirmininkas prof. dr. Giedrius Subačius ir vyr. redaktorius prof. dr. Almantas Samalavičius supažindino su žurnalo specifika bei paragino tyrėjus skelbti jame straipsnius. Pasinaudoję šeimininkų teise, bent poroje seminarų LNB Lituanikos

(dabar Lituanistikos) skyriaus tyrėjai papasakojo apie jų skyriaus vykdomus projektus.

Išskirtinis penktasis susitikimas

5-asis tarpdalykinis diasporos tyrėjų seminaras buvo neeilinis. Į jį buvo sukviesti devynių Lietuvos muziejų ir archyvų, saugančių diasporos medžiagą, atstovai. Seminario, pavadinto „Diasporos temų turgus“, metu pranešimus skaitė Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus, Lietuvos ypatingojo archyvo, Lietuvos centrinio valstybės archyvo, Vytauto Didžiojo universiteto Lietuvių išeivijos instituto, Rokiškio krašto muziejaus, Šiaulių universiteto bibliotekos, Klaipėdos universiteto bibliotekos, Anykščių rajono savivaldybės Liudvikos ir Stanislovo Didžiulių viešosios bibliotekos ir LNB atstovai.

Šeši diasporos pjūviai

Šeštajame susitikime buvo pristatyti šeši diasporos pjūviai. Ne pirmus metus seminare dalyvaujanti dr. Ina Ėmužienė, prieš keletą mėnesių Vytauto Didžiojo universitete apgynusi disertaciją „Amerikos lietuvių bendruomenės audio-vizualinės žiniasklaidos raida 1944–1990 metais“, susirinkusiesiems pristatė keletą savo kelionės po JAV lietuvių elektroninių medijų pasaulį pėdsakų. Ji kalbėjo apie 1944–1990 metais Amerikoje veikusias lietuvių radijo programas: jų dažnumą, geografiją, susikūrimo aplinkybes. Tyrėja supažindino su jos sudarytu tuo laikotarpiu veikusių lietuviškų radijo programų sąrašu, pabrėžė, jog jis nėra baigtinis, nes net ir baigusi rašyti disertaciją ji dar aptinkanti naujų, su jos tyrinėtą tema susijusių archyvų, kuriuose saugoma ją dominanti medžiaga. Visą Inos disertaciją galima rasti internete adresu: <https://www.vdu.lt/cris/handle/20.500.12259/60524>.

Dr. Ina Ėmužienė. LNB/Vygaudo Juozaičio nuotr.

Lietuvių emigrantų kalbos tyrimai

Vilniaus universiteto Lituanistinių studijų katedros atstovės dr. Eglė Gudavičienė ir dr. Kristina Jakaitė-Bulbukienė kalbėjo apie nuo 2011 metų jų drauge su kitais kolegomis vykdomus lietuvių emigrantų kalbos tyrimus. Projektas, skirtas emigrantų kalbai ir jų kalbinei tapatybei, susideda iš dviejų etapų. Pirmojo etapo metu tyrinėta lietuvių emigrantų kalba (2011–2013), antrojo – lietuvių kalbos diasporoje mokėjimas, vartojimas ir nykimas (2015–2017). VU atstovės pasidžiaugė, kad jų tyrimas apėmė daug šalių bei visas tris lietuvių emigracines bangas. Antrajame etape gilintasi į lietuvių kalbines ypatybes keturiuose miestuose: Osle, Londone, Toronte ir Buenos Airėse. Pirmojo etapo medžiaga jau apibendrinta ir išleista atskira monografija *Emigrantai: kalba ir tapatybė* (Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2015). Antroji knyga pasirodys šių metų gale. Visi projekto metu surinkti duomenys saugomi VU.

Dr. Eglė Gudavičienė. LNB/Vygaudo Juozaičio nuotr.

Jakaitė-Bulbukienė savo pranešime pristatė Londono emigrantų kalbinį elgesį. Čia į tyrėjų akiratį pateko jauni darbingo amžiaus lietuviai, priklausantys vėliausiai emigracinei bangai. Domėtasi, kaip jie bendrauja socialiniuose tinkluose, darbe, kaip skaito laikraščius, kokios kalbos vyrauja jų kasdieniame gyvenime. Pasak Jakaitės-Bulbukienės, lietuvių emigrantų kalboje yra daugiau abejojimo, racionalumo ir mažiau idėjiškumo. Tyrimo metu atskleista, jog respondentų kalbinis elgesys priklauso nuo jų socialinio sluoksnio, emigracijos tikslų, tam tikrų įpročių. Taip pat pastebėta, jog emigrantų namai jau nėra ta vieta, kur vyrauja tik lietuvių kalba, greičiau čia reikėtų kalbėti apie kalbinių kodų kaitą. VU dėstytoja taip pat pabrėžė, jog, kalbant apie trečiąją emigracijos bangą, bendruomenė yra praradusi reikšmę, į jos vietą ateina socialiniai tinklai.

Dr. Kristina Jakaitė-Bulbukienė. LNB/Vygaudo Juozaičio nuotr.

Sunkiai apibrėžiamos literatūrinės tapatybės autorius

VDU Švietimo akademijos doktorantė Rima Kasperionytė kalbėjo apie žydų diasporos tyrinėjimo problemas, pasitelkusi Grigorijaus Kanovičiaus, rusiškai rašančio rašytojo, ilgus metus gyvenusio Lietuvoje, o šiuo metu – Izraelyje, atvejį. Kasperionytė įvardijo įdomų Kanovičiaus besikeičiančios tapatybės klausimą. Pasak jos, iki romanų pasirodymo jis buvo laikomas Lietuvos rusu, romanų rašymo pradžioje – lietuvių ir rusų autoriumi, kūrybos apogėjuje – lietuvių ir žydų autoriumi, o išvykimo į Vakarų metu – žydu. Doktorantės teigimu, pats rašytojas sakė, kad jis nepriklausęs nė vienai iš anksčiau išvardytų literatūrų.

Du pranešimai apie lietuvių išeivijos politinę ir kultūrinę veiklą

Likę du pranešimai susitelkė į lietuvių išeivijos politinę ir kultūrinę veiklą. VDU Istorijos fakulteto doktorantė Marija Navickaitė, rašanti disertaciją tema „Lietuvių tautinio judėjimo sąveika su lietuvių emigracija XIX a. II pusėje–XX a. pradžioje (iki 1920 m.)“, pristatė lietuvių išeivijos Vakarų Europoje ir JAV kultūrinės ir politinės veiklos XIX a. pab.–XX a. pr. kartografinį vaizdą. Galutiniame Navickaitės el. žemėlapyje bus galima pamatyti lietuvių kultūrinius ir visuomeninius centrus,

konkrečiai – kur veikė draugijos bei laikraščių redakcijos, kokius leidinius pastarosios leido.

Doktorantė Marija Navickaitė. LNB/Vygaudo Juozaičio nuotr.

LNB Dokumentinio paveldo tyrimų departamento Lituanistikos skyriaus darbuotoja Valdonė Budreckaitė savo pranešime gilinasi į diasporos vaidmenį formuojant Lietuvos įvaizdį JAV 1990 metais. Pasak pranešėjos, nors lietuvių diasporos Amerikoje vaidmuo, kovojant už Lietuvos nepriklausomybę XX a. pab., yra visuotinai pripažintas, deja, iki šiol nėra sisteminio požiūrio į jį. Todėl ji savo pranešime, remdamasi konkrečiu vieno iš svarbiausių Amerikoje dienraščių *The New York Times* atveju, trumpai apžvelgė jame 1990-siais pasirodžiusius straipsnius ir vedamuosius, susijusius su Lietuva ir lietuvių tauta.

Lietuviški archyvai Australijoje ir Pietų Amerikoje

Antroje seminaro dalyje dalyviai išgirdo dviejų Lietuvos literatūros ir meno archyvo darbuotojų pasakojimą apie neseniai jų įgyvendintas ekskursijas į tolimąsias Australiją ir Pietų Ameriką. Archyvo direktorius dr. Juozapas Balčiūnas pasidalijo informacija apie Australijoje atrastus archyvus ir susitikimus su ten

gyvenančiais pavieniais lietuviais ir organizacijomis. Po archyvo suorganizuotų dviejų ekspedicijų į Australiją šiandien Lietuvą jau pasiekė beveik 300 kilogramų, daugiau nei 230 tūkst. Australijos Lietuvių Bendruomenės narių dokumentų, tarp kurių – rankraščiai, fotografijos, korespondencija, spauda, vaizdo ir garso įrašai. Prieš porą mėnesių iš Pietų Amerikos – Argentinos ir Urugvajaus – sugrįžusi Lietuvos literatūros ir meno darbuotoja Vaida Jonušytė susitiko su penkiomis ten veikiančiomis lietuviškomis organizacijomis ir 23 lietuviais. Šios kelionės metu jai ir jos kolegėms pavyko identifikuoti 20 fondų ir į Lietuvą parvežti 120 kilogramų dokumentų. Pasak Balčiūno, jo vadovaujamas archyvas planuoja dar vieną ekspediciją į Australiją, šįkart užsukant ir į Naująją Zelandiją, kuri, anot vadovo, buvo pirmoji šalis, pradėjusi įsileisti dypukus. Archyvo vadovas taip pat galvoja ir apie keliones į artimąjį užsienį, kaip antai Baltarusija ir Rusija.

Susitikimas su kino režisiere Rakauskaite

Paskutinė diasporos tyrėjų seminaro dalis buvo neseniai Lietuvos kino teatro ekranuose rodyto lietuviško dokumentinio filmo „Kelionės namo“ peržiūra ir susitikimas su filmo režisiere Ramune Rakauskaite. Filmas praveria duris į vėlyvąjį sovietmetį, kai į Lietuvą buvo pradėta leisti atvykti vis didesnam Amerikos lietuvių skaičiui. Režisierės pakalbinti įvairių kartų JAV lietuviai prisimena savo pirmuosius išpūdžius tik iš vaikystės ar jaunystės dienų menamoje ar ir niekad iki tol nelankytoje tėvų šalyje, jaudinančius susitikimus su giminaičiais ir akistatą su KGB pareigūnais, juos sekusiais visos jų viešnagės Lietuvoje metu.

pasauliolietuvis.lt

„Pasaulio lietuviai ir Lietuva“

Mielai pasidalytume svetainėje skelbiamais tekstais ir nuotraukomis, tik prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

